

VIJANDEN?

door Renke Korn

PROLOOG

THEATER VOOR SCHOOLJEUGD

„Proloog” verpakt kritiek in heldere karikaturen

„Vijanden?”, drie schetsen uit de industriële samenleving; auteur: Renke Korn; toneelwerkgroep: Proloog; regie: Joop Keesmaat en Geke Bello. Introductieprogramma voor scholieren middelbaar onderwijs. Eindhoven, Globetheater.

TONEELWERKGROEP Proloog
T blijft heel alert zoeken naar toneel dat alles te maken heeft met de maatschappij waarin we leven. De groep loopt daarbij nooit te hard van stapel, maar bouwt langzaam en zorgvuldig verder aan een pakket theater dat jonge mensen enig inzicht moet verschaffen in de eigen samenleving.

Dat inzicht wordt gegeven door kritische informatie te koppelen aan gerichte dramatische produkties van onderwerpen die in discussie zijn en discussie kunnen uitlokken. Gezag en orde bijvoorbeeld in het spel Charlie Chauffeur, de werkende jongeren, een actuele zaak, die op het ogenblik door Proloog samen met die werkende jongeren onder de loep wordt genomen, en gisteren de klassenstrijd binnen een kapitalistische maatschappij, centraal in het voor middelbare scholieren bestemde programma „Vijanden?”

Proloog vond bij de Westduitse schrijver Renke Korn bruikbaar materiaal om in drie schetsen aanzetten te laten zien van conflicten tussen mensen die onder dezelfde maatschappelijke en economische situatie met elkaar leven. Proloog wil hier zeggen: mensen maken het elkaar vervelend, omdat ze vast zitten in systemen; ze vechten met elkaar maar kunnen veel beter samen de kapitalistische maatschappij bestrijden, samen zoeken waar de oorzaak zit, van waaruit er veranderd moet worden, solidair zijn in het gevecht tegen wat Proloog „de lachende derde” noemt.

Dramaturg Gerard Pieterse heeft de schetsen van Korn met gevoel voor satire in Hollandse interieurtjes gepast. Regisseur Keesmaat maakt er kneuterige tafereeltjes van een schijnwelvaart van.

En zo zijn we getuige van een burgers-picknick, waarin een losarbeider het „eigen plekkie” van de kantoorbediende en zijn gezin wil in pikken. Gevolg: moeïjkheden, ruzie en een vechtpartij.

De tweede schets brengt een zojuist ontslagen arbeider in beeld die de schuld van zijn ontslag zoekt bij zijn Italiaanse gast-collega's. Prompt

Een scène uit „Kerstniss”, een van de drie eenakters uit de „Proloog”-voorstelling voor de jeugd.

komt er in het café waar de arbeider zijn verdriet wegdrinkt, zo'n Italiaan binnen, „een van die spaghettieters die hier onze lonen kapot komen maken”. De man wordt het slachtoffer van de opgekropte agressie.

De derde schets geeft zicht op een kerstdiner: vader, moeder, dochter en schoonzoon wachten op de zoon, student in Amsterdam, die een stille vete met zijn ouwe heer voor even wil wegschuiven, en naar huis komt. De jongen blijkt duidelijk niet meer „thuis” te zijn en krijgt onmiddellijk bijna staande discussie over maatschappelijke en politieke tegenstellingen.

Drie herkenbare situaties, door Proloog op het toneel gezet in heldere, soms venijnige karikaturen.

„Vijanden?” kreeg gisteren dan ook duidelijk vat op het jonge publiek, dat hoorbaar betrokken was en genuanceerd reageerde. De drie stukjes actueel theater worden ingeleid door drie uitstekende bedjes-ter-verduidelijking.

JAN PAUL BRESSER

de Volkskrant

WOENSDAG 8 DECEMBER 1971

Schetsen over vijandigheid onder de mensen

DE BRABANTSE schoolwereld boft maar met haar toneelwerkgroep Proloog. Haar programma „Vijanden?” toont dat opnieuw aan. Het bestaat uit drie korte stukjes, „drie schetsen uit de industriële samenleving” zegt het programma. Ze horen bij elkaar omdat ze met het doodgewone alledaagse leven van nu te maken hebben.

In het eerste, „Picknick” is een gezin van vader, moeder, zoon (16) en dochter (15) op een zondag het bos ingereden. Om van de natuur te genieten. Maar genieten zij? Welnee. Zij proberen het wel, maar ze kunnen het niet. Zodra alle picknickspullen uit de auto geladen zijn en neergezet, met het bekend gevit over en weer, kruipt vader onder zijn auto omdat hij „een geluid” gehoord heeft. Hij krijgt een standje van zijn vrouw. Zij gaat onmiddellijk boterhammetjes maken, rookt een sigaret, zit dan rus, ligt dan zo. De kinderen vervelen zich openlijk en harrewarren om toch iets te doen. Zij hebben allemaal alleen maar geleerd bezig te zijn om vooruit te komen in het leven of op school. Zij hebben een auto en zij hebben zich laten aanpraten (de ouders op zijn minst) dat je, als het zondag is en mooi weer, de rust en de stilte moet opzoeken. Maar het is geen echte behoefte, niet iets wat zij wezenlijk willen, want zij weten met die rust en die stilte helemaal geen raad.

In feite niet meer dan het jonge echipaartje, dat op een motorfiets arriveert, zich naast hen neervleit en vrijwel onmiddellijk de transistorradio aanzet. Daar komt de vader ruzie over maken. Waarom? Omdat hij zich aan dat soort mensen ergert. Hij vindt ze te min. Die jonge man probeert daar doorheen te breken door aardig te doen. Maar niks hoor. En dan wordt hij agressief. Maar de nette moeder scheidt als een ordinaire wijf. Waarom zijn die mensen, die elkaar niet kennen, zomaar opeens vijanden?

Gastarbeiders

DE TWEEDE sketch. „Gastarbeiders,” speelt in een kroeg. Daar is een oudere arbeider vervelend aan het wesen omdat hij ontlagen is. Hij zat dronken op zijn vorkheftruck. Maar hij zegt dat het de schuld is van de gastarbeiders, die Nederlanders van hun plaatsen verdringen. Dan komt er een Italiaanse gastarbeider binnen, die heel blij is omdat hij vrienden over heeft, voor wie hij een fles wijn wil kopen. De ontlagen arbeider neemt hem te grazen, en niemand in het café grijpt in, staat eigenlijk wel aan zijn kant. Waarom zijn zij vijanden?

IN HET DERDE, „Kerstma,” zit een keurige middenstandsfamilie te wachten op de „verloren” zoon. Hij is student in Amsterdam, heeft, zeg maar, aan de Maagdenhuisbezetting deelgenomen, en is daardoor zes weken in de gevangenis terecht gekomen. Zijn keurige vader en zijn succesrijke zwa-

Nienke Sikkema dekt als moeder een Kersttafel.

ger denken dat hij daardoor wel tot ingekeer gekomen zal zijn. Dat hij nu wel zal inzien dat je, om in het leven iets te bereiken, hard moet werken, of je nu scholier, student, arbeider, kantoorbediende, of zakenman bent. Zoals ons allemaal te geloven is voorgehouden als een nog grotere zekerheid dan ons onze moeder de kerk te gelooven voorbeeld. Succes was het hoogste ideaal, of althans zo veel mogelijk succes. Dat heeft die student in zijn zes weken zitten natuurlijk niet „geleerd.” Hij heeft oprecht gedacht, en denkt dat nog altijd, dat er waardevollere dingen zijn dan hard werken om zo veel mogelijk welvaart binnen te halen. Vader en zoon staan op die manier tijdens dat kerstdiner keihard tegenover elkaar. De zoon loopt tenslotte het huis uit, het kerstfeest is kapot. Waarom zijn zij vijanden?

Waarom? De naar Brecht zovemende liedjes, die elke schets inleiden, verwijzen naar een lachende derde, die er met het been vandoor gaat terwijl twee erom vechten. De toelichting in het programma zegt dat die lachende derde de baas is, de directeur, die in zijn handen kan blijven wrijven zolang zijn arbeiders en zijn employe's zich uitsloven om vooruit te komen, want hij profiteert daar het meeste van. Dat is wel een achtergebleven redenatie, al kan het best een juiste interpretatie zijn van de liedjes. De schetsen zelf hebben veel minder last van zijn te beperkt inzicht. Zij kiezen

nooit, zij laten alleen maar zien en stellen vragen.

Waarom blijken vader en zoon vijanden van elkaar? Omdat zij alle twee heel oprecht denken dat zij gelijk hebben. Op grond van persoonlijke ervaringen. De vader heeft een wezenrijke voldoening gekend door het materiele succes, dat hij als winkelier gehaald heeft. Dat heeft voor hem alles goed gemaakt wat hij zich daarvoor aan persoonlijke genoegens heeft moeten ontfagen. Hij heeft zich waar kunnen maken in de samenleving zoals die was. En nog altijd is. Uitgerend op kerstavond krijgt hij pas goed door, dat zijn bloedige zoon dat allemaal verworpt, hem eigenlijk alleen maar ziet als een verdwaalde slaaf van een op materieel succes gerichte samenleving. Die jongen wil het anders doen, geen succesvolle slaaf van een systeem zijn maar zichzelf, al weet hij nog niet hoe.

Open vragen

HOE REAGEER je dan op zo'n programma? Het stelt een aantal heel reële vragen, maar het laat alle antwoorden open. Voor de samenleving, zoals die nu is, heeft de kerstmisvader gelijk, maar de ideale samenleving voelt zijn zoon het beste aan. Zo moet toneel functioneren. Vragen stellen. De antwoorden moet iedereen voor zichzelf proberen te vinden. Het kan best zijn, dat Proloog al meer dan een neuslengte voor ligt op het onderwijs, want durft dat onderwijs deze open vraagstelling en het persoonlijk antwoord daarop al aan? Theoretisch misschien wel. Maar in de praktijk?

Ik weet niet zo veel van de onderwijswereld af. Ik heb wel het vermoeden, dat er ontzettend veel in gist, maar dat de nu nog leidende figuren erin of te bangelijk of te autoritair zijn. Als ze nu maar eens onbevooroordeeld naar zo'n programma keken. En dat zouden zij heel goed kunnen. Omdat zij dagelijks met een springlevende jeugd omgaan.

Zij moeten toch veel beter dan ik als journalist en als vader van ook springlevende jeugd ervaren, kunnen reageren. Wij zijn allemaal min of meer volwassen. Wat betekent dat? Het is ons gelukt ons aan te passen aan de eisen die de samenleving ons stelt. Wij merken dat onze kinderen dat niet zo gretig doen als wij. Mijn dochter van veertien zegt gewoon: wiskunde interesseert mij niet. Zij wil zich alleen maar bezig houden met dingen die voor haar interessant zijn. En heeft zij geen gelijk? Natuurlijk wel, denk ik. Maar klopt dat met het schoolstelsel, waar zij in zit?

Dat zijn wezenlijke vragen die dit programma van Proloog stelt, zonder er een antwoord op te geven, en dat is voor mij toneel op zijn best.

ANDRÉ RUTTEN

DE TIJD

WOENSDAG 8 DECEMBER

PREMIERE VAN PROLOOG

Men moet vooral zijn vijanden met grote zorg weten te kiezen

Stuk: „Vijanden“, auteur: Renke Korn, vertaling: Gerard Pieterse, regie en begeleiding: Joop Keesmaat en Geke Bello, spelers: Helen Jeurink, Wilma van Klaveren, Ton van Otterloo, Hertje Peck, Nienke Sikkema, Dries Smits, Kees Waterbeek, Cees Wijn; gezelschap: Proloog; perspremière 1 dec. '71 in de Eindhovense Stadschouwburg.

Vijanden? Zo luidt de titel van „drie schetsen uit de industriële samenleving“, die de toneelgroep Proloog brengt voor het voortgezet onderwijs. De schetsen — van de jonge Duitse schrijver Renke Korn — hebben allemaal te maken met mensen, die om heel merkwaardige redenen ruzie krijgen. Ze worden vijanden, maar het vraagtken achter de titel staat er niet voor niets: want zijn die mensen wel vijanden van elkaar?

Eigenlijk niet. Immers, de meningsverschillen in de drie schetsen worden zo ongeveer bewust gecreëerd door een van de partijen. Namelijk de partij, die niet bereid is zich in te leven in de situatie van de ander of niet bereid is kennis te nemen van de argumenten van de andere partij, die redenen zijn waarom die andere partij zus of zo handelt.

Samenvatting

Een samenvatting van schets I uit

het programma: „Op een open plek in het bos zit de keurige familie Hoogland te picknicken. Hun rust wordt verstoord door de komst van de monteur Smit en zijn vrouw. Smit is een rondborstige kerel die wel van een praatje houdt. De kantoorbediende Hoogland voelt zich mijlver boven hem verheven en laat dat merken ook. Op den duur ontstaat er een fikse ruzie. Tenslotte vertrekt Smit en krijgt Hoogland „zijn plek terug.“

Een herkenbare situatie, niet-waar? En de vertaling van Gerard Pieterse is dusdanig dat de clichématige vorm van de conversatie van gezin Hoogland erg duidelijk wordt. De vijandschap komt hier voort uit het vreemde gevoel voor standsbewustzijn dat de heer en mevrouw Hoogland erop na blijken te houden.

Herkenbaar

De volgende vijandschap is gericht tegen de gastarbeiders. (Het zal heel weloverwogen zijn dat men bij Proloog niet wilde spreken over „buitenlandse werknemers“). Een Nederlandse vorkheftrac-chauffeur — ontslagen wegens gedurig drinken — wordt aggressief tegen een Italiaan, die in een café een fles wijn komt halen. De buitenlander wordt gezien als een exponent van de groep die schuldig is aan het

ontslag van de chauffeur. Men trachtte niet eens tot een gesprek te komen.

De derde schets levert een even herkenbaar gegeven op als de voorgaande. „Op Kerstavond zit de familie De Vries te wachten op de komst van hun zoon Bernhard. Deze studeert economie in Amsterdam. Hier is hij bij allerlei acties en demonstraties betrokken geweest en heeft daardoor een paar weken in de gevangenis gezeten. Zodra hij thuis is, laat de discussie over maatschappelijke en politieke problemen hoog op. Het verschil van mening tussen Bernhard enerzijds en zijn vader en zijn zwager anderzijds blijkt onoplosbaar te zijn.“ Bernhard vertrekt.

Keuze

Het vraagtken achter „Vijanden“ blijft. Want met vijanden moet men zorgvuldiger omspringen dan met vrienden. Het is dienstig dat men zijn vijanden beter uitkiest dan zijn vrienden. Bij de keuze van de laatste kan men wel eens een steekje laten vallen. Maar wanneer men moet kiezen waartegen men opstaat — en dat doet men in het gemeen bij vijanden — moet men goed gemotiveerd zijn.

Vandaar de moraal van het verhaal bij Proloog:

„Zijn het vijanden, je kunt het je niet voorstellen.

Samen staan ze onder aan de ladder naar de top, Terwijl daarboven de derde zit, de lachtende partij, die ziet ze vechten, die laat ze rustig gaan.

De zaken gaan gesmeerd, want hij gaat lopen met het been, zolang ze daaronder elkaar nog niet verstaan.“

Kapitaal

Daarmee is de industriële samenleving — zie de ondertitel — ook geschetst, want daarboven zit het kapitaal — de werkelijke vijand — dat wel vaart bij het gekruikel daar beneden. Dit is dan waarschijnlijk een van de redenen waarom men op sommige plaatsen Proloog niet meer wenst.

Dit lijkt mij een minimale reden; zeker zolang men niet heeft kennis genomen van de vorm waarin (bijvoorbeeld) dit stuk — in drie delen — gebracht wordt. De jeugd — en daar gaat het om — was daardoor zeer geboeid; en discussieerde ook na afloop. Gezien het feit dat Proloog collectief werkt geen vernederingen van individuele spelers, etc. Wel een prijzend woord voor het totaal.

URIAS NOOTEBOOM.

Jeugd reageert goed op realistisch stuk van Proloog

'Vijanden?' treft doel

gezelschap: Proloog; stuk: Vijanden?; auteur: Renke Korn; regie en begeleiding: Joop Keesmaat en Geke Bello; vertaling en bewerking: Gerard Pieterse; plaats: Stadschouwburg, Eindhoven.

Het toneelstuk „Vijanden?“ behelst drie schetsen uit de industriële samenleving en is bedoeld om een jong publiek met de neus op enige reële misstanden in deze maatschappij te drukken — of eigenlijk gaat het hier maar om één afschuwelijk misverstand: mensen die elkaar op leven en dood bevechten terwijl de derde, werkelijke schuldige, lachend blijft toekijken.

In „Picknick“ zitten een „keurige“ kantoorklerk en een arbeider elkaar geducht in de haren (de „baas“, de eigenlijke boosdoener blijft buiten schot); „Gastarbeiders“ toont de opgekropte agressie in een kroeg die zich ontaardt tegen een gastarbeider (het systeem van de maatschappij waarin wij leven milt de arbeider die zijn lotgenoot naar het leven staat); de vader en de zoon in „Kerstmis“ staan heel wat minder geestig en relativerend tegenover elkaar dan hun pendanten in de onvol-

prezen strip van Peter van Straaten. Kortom, de „vijanden“ in „Vijanden?“ zijn in wezen geen tegenstanders (vandaar dat vraagtken), maar voelen zich gedwongen het te zijn door de sociale verhoudingen die hen stuk voor stuk in zichzelf doen verstikken.

„Vijanden?“ is misschien een nalef maar wel zeer helder en uiterst realistisch gegeven waarmee Proloog zonder enige twijfel veel eer in zal leggen bij het jonge publiek. „Bij het lezen van de krant of het kijken naar de televisie ga je misschien eens speciaal op deze onderwerpen letten. Als dit het resultaat zou zijn van onze voorstelling, zijn we al vreselijk blij.“ staat in het programmablade te lezen.

Wat mij betreft mag Proloog inderdaad vreselijk blij zijn. Er wordt kundig geacteerd in een strak tempo, ritmisch voortreffelijk. De zaal reageerde zoals de vertoning bedoeld was — het beste compliment dat je een gespecialiseerd gezelschap als Proloog eigenlijk geven kunt.

ISCHA MEIJER

'Vijanden?' bij Proloog had pittiger gekund

door BER HULSING

EINDHOVEN — In de Stadsschouwburg te Eindhoven speelde Proloog gisteren voor het eerst, en voor een aandachtig jong publiek, 'Vijanden?' (met een vraagteken) 'drie schetsen uit de industriële samenleving' van de Duitser Renke Korn vlot vertaald en bij Nederland aangepast door Gerard Pieterse.

Die drie schetsen weerspiegelen gewone mensen in alledaagse, herkenbare situaties, met problemen en botsingen van deze tijd. Het is goed, en zelfs noodzakelijk, dat het toneel ze oproept, vooral als er daarna, zoals bij Proloog, gelegenheid is om er nog over te discussiëren.

In de eerste schets, Picknick, wordt een nette burgerlijke familie van iets 'betere' stand op een 'eigen' stil plekje in het bos gestoord door een jonge arbeider en zijn vrouw, die ontdekken dat hun argeloze toenadering niet gewenst is. En daar komt ruzie van. In Gastarbeiders zitten in een cafeetje

een paar arbeiders bekrompen te kanker op 'de spaghettivreeters' die, naar zij menen, baantjes pikken en lonen drukken. En als er dan een vriendelijke Italiaan binnen komt, wordt hij bijzonder onvriendelijk behandeld. In Kerstmis komt de studerende zoon thuis. Hij heeft door linkse acties en demonstraties gevangen gezeten. Ma zegt 'praat er niet over' maar pa en zwager, beiden in zaken, gaan er toch hop in. Het loopt zo heftig op, dat de Kerstvrede ermee verstoord wordt. Over wie er, in die drie gevallen gelijk heeft kan achteraf nog gepraat worden. Maar in een liedje van Jan Smeets wordt wel al duidelijk gesteld, dat de gewone mensen om stands-, lands- of politiek verschil geen vijanden moeten worden 'terwijl daarboven de derde zit, de lachende partij, die ziet zo vechten, die laat ze rustig gaan. De zaken gaan gesmeerd, want hij gaat lopen met het been, zolang ze daaronder elkaar nog niet verstaan.'

Proloog koos dus een pittige, actuele taak, en die had ook wel wat krachtiger uitgewerkt kunnen worden. De schetsjes zijn heel naturalistisch, maar daardoor ook wat wijdlopieg geschreven. Ze gaan, dramatisch gezien, niet spannend genoeg op de botsing af. De dialogen zijn niet zo scherp gesteld, dat de conflicten onvermijdelijk zijn. Het in wezen eenvoudige gepraat zou best gemoedelijker kunnen aflopen. Ook al door de wijze waarop de schetsjes gespeeld werden. Goed wel, en natuurlijk, maar ook niet gespannen genoeg. De spelers gaven nog niet het gevoel dat er achter die drie ruzies nog veel meer zat dan er even werd gezegd.

Misschien vergis ik me en is het voor het jongem nog studerende, en vermoedelijk zeer uiteenlopende publiek van Proloog toch beter zo. Joop Keesmaat en Geke Bello zorgden voor 'regie en begeleiding'. De medewerkers waren Wilma van Klaveren, Ton van Otterloo, Kees Waterbeek, Nienke Sikkema, Helen Juurlink, Cees Wijn, Dries Smits, en Hertje Peeck.

Maatschappijkritiek plezierig verpakt

Door JOOP BROMET

EINDHOVEN, 8 dec. — De van Eindhoven uit werkende toneelgroep Proloog richt zich in zijn toneelvoorstellingen vrijwel uitsluitend op de jeugd van middelbare scholen, werkende jongeren of onderwijzend personeel. De voornaamste taak, die het gezelschap zich daarbij stelt, is door een duidelijke stukkeuze een verband te leggen tussen toneel en maatschappelijke wrijfpunten.

Meer nog dan het toneel alleen wil het gezelschap het publiek betrekken bij de in de stukken behandelde problematiek, die de jeugdige bezoekers vrijwel altijd direct met in de naaste omgeving bestaande omstandigheden confronteert.

Heel duidelijk komt dit tot uiting in 'Vijanden?', drie uit het Duits vertaalde eenakters van Renke Korn, die verband houden met maatschappelijke ongelijkheden, Generatiekloof en milieuverschil zijn hierbij de meest op de voorgrond tredende thema's.

Korn gaat zich in deze stukken niet te buiten aan een scherpe karaktertekening. Uit alles blijkt dat hij nog een beginnend schrijver is, die zich voornamelijk bekommert om de

directe (politiserende) werking van zijn stukken. Met elke dialoog, die hij schrijft, mikt hij op het beoogde effect: het publiek te overtuigen van zijn maatschappelijk gelijk.

Waar veel „geëngageerde" stukken aan mank gaan is het gebrek aan humor. Die heeft Korn echter bekwaam in zijn stukken weten in te bouwen. Zijn eenakters over een „nette" familie wier picnic-rust verstoord wordt, over de lootsvalen van een gastarbeider of het kerstfeest van een opstandige student, zijn gekruid met een plezierig aandoende humor, die mede door de goedkiinkende vertaling van Gerard Pieterse prettig overkwam.

Proloog speelt deze stukken dan ook met zichtbaar plezier waarbij vooral het spel van Nienke Sikkema en Ton van Otterloo boven het gemiddelde uitsteekt. Cees Wijn weet nog niet zo goed raad met zijn drie typeringen, terwijl hij bepaald onvoldoende de mogelijkheden van de drie verschillende „opstandige types" benut.

De voorstelling is echter zeker het aanzien waard. Dat blijkt uit de reacties van de zaal, die van begin tot het eind geboeid bleef kijken. Iets dat bij voorstellingen ook wel eens anders is geweest.

NRC HANDELSBLAD